



INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

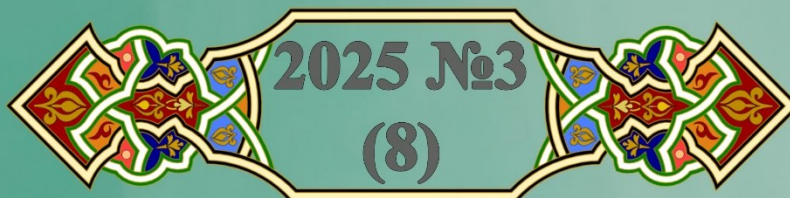
p-ISSN 2992-9229

e-ISSN 3060-5318



TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal



Samarqand-2025

p-ISSN 2992-9229

e-ISSN 3060-5318



TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

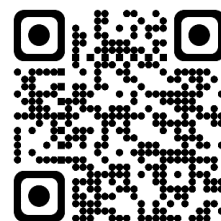
“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL

ULUSLARARASI “TÜRKOLÖJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”



Jurnal rasmiy sayti: <https://turkologiya.samdu.uz/>



SAMARQAND – 2025



“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Bosh muharrir:	Bosh muharrir o‘rinbosari:
Juliboy ELTAZAROV <i>f.f.d., professor (O‘zbekiston)</i>	Roxila RUZMANOVA <i>f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)</i>
TAHRIRIYAT KENGASHI:	
Rustam XALMURADOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti rektori (O‘zbekiston); Hakim XUSHVAQTOV – f.m.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Akmal AHATOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Muslihiddin MUHIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ibodulla MIRZAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shuhrat SIROJIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Suyun KARIMOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Murodqosim ABDIYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Azamat PARDAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Musa YULDASHEV – f.f.n., professor (O‘zbekiston); Dilfuza DJURAKULOVA – t.f.n., professor (O‘zbekiston); Aftondil ERKINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Qosimjon SODIQOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);	Muhabbat QURBONOVA – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ali AKAR – f.f.d., professor (Turkiya); Abduselam ARVAS – f.f.d., professor (Turkiya); Funda TOPRAK – f.f.d., professor (Turkiya); Musa Shamil YUKSEL – f.f.d., professor (Turkiya); Temur KOJAO‘G‘LI – f.f.d., professor (AQSH); Hayrunnisa ALAN – f.f.d., professor (Turkiya); Varis CHAKAN – f.f.d., professor (Turkiya); Almaz ULVI – f.f.d., professor (Ozarbayjon); Emrah YILMAZ – Phd, dotsent (Turkiya); Foziljon SHUKUROV – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Dilshod XURSANOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Shahnoza XUSHMURODOVA – DSc, professor (O‘zbekiston); Dinara ISLAMOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Feruza JUMANIYAZOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Istoda RASULOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Dilorom MUMINOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Zarifa XUSANOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Feruza MANUKYAN – Phd (O‘zbekiston); Mas’ul muharrir: PhD, dotsent Zokir BAYNAZAROV (O‘zbekiston); Texnik xodim: Raxmatulla SHOKIROV (O‘zbekiston).



“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLÖJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Главный редактор:

Жулибой ЭЛТАЗАРОВ

д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Рохила РУЗМАНОВА

к.ф.н., доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Рустам ХАЛМУРАДОВ – д.т.н., профессор, ректор Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Хаким ХУШВАКТОВ – д.ф.-м.н., профессор, проректор по научной работе и инновациям Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Акмал АХАТОВ – д.т.н., профессор, проректор по международному сотрудничеству Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Муслихиддин МУХИДДИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Ибодулла МИРЗАЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Суюн КАРИМОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Муродкасым АБДИЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Азамат ПАРДАЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Муса ЮЛДАШЕВ – к.ф.н., профессор (Узбекистан);

Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА – к.и.н., доцент (Узбекистан);

Афтондил ЭРКИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Касимжон СОДИКОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Мухаббат КУРБАНОВА – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Али АКАР – д.ф.н., профессор (Турция);

Абдуселам АРВАС – д.ф.н., профессор (Турция);

Фунда ТОПРАК – д.ф.н., профессор (Турция);

Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ – д.ф.н., профессор (Турция);

Темур КОДЖАОГЛУ – д.ф.н., профессор (США);

Хайрунниса АЛАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Варис ЧАКАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Алмаз УЛЬВИ – д.ф.н., профессор (Азербайджан).

Эмрах ЙИЛМАЗ – PhD, доцент (Турция);

Фозилжон ШУКУРОВ – PhD, доцент (Узбекистан);

Дилшод ХУРСАНОВ – PhD, доцент (Узбекистан);

Шахноза ХУШМУРОДОВА – DSc, профессор (Узбекистан);

Динара ИСЛАМОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Феруза ДЖУМАНИЯЗОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Истода РАСУЛОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Дилором МУМИНОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Зарифа ХУСАНОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Феруза МАНУКЯН – Phd (Узбекистан);

Ответственный редактор: PhD, доцент **Зокир БАЙНАЗАРОВ** (Узбекистан)

Технический персонал: **Рахматулла ШОКИРОВ** (Узбекистан)



“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ”

Chief Editor:/ Deputy Chief Editor:

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Uzbekistan)

Ass. Prof. Dr. Rokhila RUZMANOVA (Uzbekistan)

Baş Editör:/ Baş Editör Yardımcısı:

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Özbekistan)

Doç. Dr. Rohila RUZMANOVA (Özbekistan)

EDITORIAL TEAM:/ BİLİM KURULU:

Prof. Dr. Rustam KHALMURADOV – Rector of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Hakim KHUSHVAKTOV – Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Akmal AKHATOV – Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Muslihiddin MUKHIDDINOV (Uzbekistan)

Prof. Dr. Ibodulla MIRZAEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Shukhrat SIROJIDDINOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Suyun KARIMOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Murodkasim ABDIEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Azamat PARDAEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Musa YULDASHEV (Uzbekistan);

Ass. Prof. Dr. Dilfuza DJURAKULOVA (Uzbekistan);

Prof. Dr. Aftondil ERKINOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Kasimjon SODIKOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Uzbekistan);

Prof. Dr. Ali AKAR (Turkey);

Prof. Dr. Abdusalam ARVAS (Turkey);

Prof. Dr. Funda TOPRAK (Turkey);

Prof. Dr. Musa Shamil YUKSEL (Turkey);

Prof. Dr. Temur KOJAOGU (USA);

Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Turkey);

Prof. Dr. Varis CHAKAN (Turkey);

Prof. Dr. Almaz ULVI (Azerbaijan);

Ass. Prof. PhD. Emrah YILMAZ (Turkey);

Ass. Prof. PhD. Foziljon SHUKUROV (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Dilshod KHURSANOV (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Shakhnoza KHUSHMURODOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Dinara ISLAMOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Feruza JUMANIYAZOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Istoda RASULOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Dilorom MUMINOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Zarifa HUSANOVA (Uzbekistan);

PhD. Feruza MANUKYAN (Uzbekistan);

Managing editor: Ass. Prof. PhD. Zokir BAYNAZAROV (Uzbekistan)

Technical staff: Rakhmatulla SHOKIROV (Uzbekistan)

Prof. Dr. Rustam HALMURADOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);

Prof. Dr. Hakim HUŞVAKTOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Prof. Dr. Akmal AHATOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Prof. Dr. Muslihiddin MUHİDDİNOV (Özbekistan);

Prof. Dr. İbodulla MİRZAYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Şuhrat SİROCİDDİNOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Suyun KARİMOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Murodkasım ABDİYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Azamat PARDAYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Musa YULDAŞEV (Özbekistan);

Doç. Dr. Dilfuza CURAKULOVA (Özbekistan);

Prof. Dr. Aftondil ERKİNOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Kasimcon SODİKOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Özbekistan);

Prof. Dr. Ali AKAR (Türkiye);

Prof. Dr. Abdusalem ARVAS (Türkiye);

Prof. Dr. Funda TOPRAK (Türkiye);

Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL (Türkiye);

Prof. Dr. Timur KOCAGU (ABD);

Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Türkiye);

Prof. Dr. Varis ÇAKAN (Türkiye);

Prof. Dr. Almaz ÜLVİ (Azerbaycan);

Doç. Dr. Emrah YILMAZ (Türkiye);

Doç. Dr. Fozilcon ŞUKUROV (Özbekistan);

Doç. Dr. Dilşod HURSAVOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Şahnoza HUŞMURODOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Dinara İSLAMOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Feruza CUMANIYAZOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Istoda RASULOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Dilorom MUMİNOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Zarifa HUSANOVA (Özbekistan);

Dr. Feruza MANUKYAN (Özbekistan);

Sorumlu Editör: Doç., Dr. Zokir BAYNAZAROV (Özbekistan)

Teknik Personel: Rahmatullah ŞOKİROV (Özbekistan)

MUNDARIJA | CONTENT | İÇERİK | СОДЕРЖАНИЕ

TURKIY XALQLARNING QADIMIY TARIXI

YULDASHEV Muso, YULDASHEVA Dilshoda

TURKIYLAR UZOQ O‘TMISH SIVILIZATSIYASINING SHOHIDI (SHUMER, ETRUSK, SHIMOLIY AMERIKA HINDU VA TURKIY TILLARI QIYOSIDA).....7

SAYFULLAEV Baxtiyor, ERGASHEV Odil, UNGALOV Lazizbek

QO‘SHRABOT TUMANINING QADIMGI TOSH (PALEOLIT) DAVRI YODGORLIKLARI15

TURK DUNYOSI TADQIQOTLARI

Gulnoz SATTOROVA

RIZO NURNING ADABIYOTSHUNOSLIKKA DOIR TADQIQOTLARI.....23

Emrah YILMAZ

DİLİN İÇ YÜZÜ VE KULLANIM ALANLARI29

G‘AFFOROV Alisher

BADIIY ASAR NOMI SIFATIDA QO‘LLANAYOTGAN BIRIKMASHAKLLARNING AYRIM FUNKSIONAL-SEMANTIK XUSUSIYATLARI.....41

ODINAYEV Chingiz

TURK XOQONLIGI DAVRIDA SUG‘D VOHA HUKMDORLIGINING UNVONLAR TIZIMI47

Muhammadixon BUZRUKOV

SA‘DUDDIN MAS‘UD TAFTAZONIYNING SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETIDA SAQLANAYOTGAN RIYOZIYOT ILMIGA OID QO‘LYOZMA ASARI XUSUSIDA.....54

ABBOSOV Habibullo

SOHIBQIRON AMIR TEMUR MA‘NAVIY DUNYOSI ALISHER NAVOIY TALQINIDA60

SAFAYEV Mansur

TURKISTON GILAM SAN‘ATI: KOLLEKSIONERLIK VA KO‘RGAZMALAR FAOLIYATI KONTEKSTIDA.....67

ДОСПАНОВ Октябрь

ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ И КУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ТРАДИЦИОННОГО РЫБОВОДСТВА У НАРОДОВ ЮЖНОГО ПРИАРАЛЬЯ75

FURKATOVA Maxliyo

THE UZBEK ACCUSATIVE CASE IN ENGLISH: A CONTRASTIVE-TYPOLOGICAL STUDY.....83

MUXAMMADIYEV Nodir

QASHQADARYO VILOYATI O‘ZBEK SHEVALARIDAGI O‘ZLASHMA SO‘ZLAR SEMANTIKASI90

Uzm. Esra Yarız

BEDRİYE NAİM MUTLU‘NUN “BİTMEYEN HİKÂYELER” VE “AİLE AĞACI” KİTAPLARI ÜZERİNE İNCELEMELER95

Zeynep GÜLER

SEVİNÇ ÇOKUM‘UN HİLAL GÖRÜNÜNCÜ ROMANINDA TÜRKÇÜ TAVIRI.....102

ADABIY ALOQALAR, QIYOSIY TILSHUNOSLIK VA ADABIYOTSHUNOSLIK

SATTOROV Begzod

XITOY VA TURKIY ADABIYOTDA KONNOTATIV NOMINATSIYA: MAQOLLAR VA SHE‘RIYAT KONTEKSTIDA TADQIQOT108

Foziljon SHUKUROV

“JAVOBIYA” AN‘ANASINING MOVAROUNNAHR SHOIRLARI IJODIDAGI O‘RNI115

BAYIMBETOVA Mexriban

THE FORMATION SYSTEM OF IMITATIVE WORDS IN THE ENGLISH AND KARAKALPAK LANGUAGES.....120

РАДЖАБОВ Анвар

РЕЦЕПЦИЯ ТЮРКО-ПЕРСИДСКОЙ ПОЭЗИИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РУССКИХ ПОЭТИЧЕСКИХ ПЕРЕВОДОВ128

AZIZ MUSHTARIY!

Ushbu sonning asosiy o'qi, tilning badiiy chuqurligi bilan tarixning qadimiy izlarini birlashtiruvchi o'ziga xos tadqiqotlardan tashkil topgan. She'riyatda til birliklarining takrori va konnotativ quvvati, Alisher Navoiyning ulug' hukmdor Amir Temurning ma'naviy dunyosiga doir sharhlari, Turk-fors she'riyatining ruscha tarjimalari ushbu yozuvning adabiyot kategoriyasidagi asosiy doirasini shakllantirgan. Shu bilan birga, Xitoy va turkiy adabiyotdagi konnotativ nominatsiya, ingliz va qoraqalpoq tillaridagi taqlid so'zlarning yasaliş tizimi qiyosiy ravishda ko'rib chiqilgan. Tarix va arxeologik tadqiqotlar orqali turkiy xalqlarning qadimiy Shumer va Etrusk tillari bilan qurgan sivilizatsion aloqasiga diqqat jalb etilgan. Turk Xoqonligi davridagi Sug'd unvonlar tizimlari o'rganilgan va Qo'shrabat hududidagi Paleolit davriga oid arxeologik topilmalar vositasida madaniy merosimizning turli qatlamlari ko'z oldiga keltirilgan. Yakunda; Turkiston gilam san'atining kolleksiyonerlik kontekstidagi qadri, Samarqandda topilgan noyob matematika qo'lyozmasining muhtevosi, badiiy asarlar nomining funksional xususiyatlari, tilning ichki mohiyati va qo'llanish sohalari, Qashqadaryo shevalaridagi o'zlashma iboralarning semantikasi bilan to'ldirilgan ushbu boy to'plam, o'quvchilarga madaniy va ilmiy jihatdan turli xil istiqbollarni taqdim etmoqda.

TAHRIRIYAT

DEAR READER!

The central axis of this issue consists of original research that integrates the artistic depth of language with the ancient traces of history. The recurrence and connotative power of linguistic units in poetry, Alisher Navoi's commentaries on the spiritual world of the great ruler Amir Timur, and the reception of Turco-Persian poetry through Russian translations have formed the core framework for the literature category of this writing. Furthermore, connotative nomination in Chinese and Turkic literature, and the word-formation system of imitative words in the English and Karakalpak languages have been comparatively addressed. Through historical and archaeological studies, attention has been drawn to the civilizational connection established by the Turkic peoples with the ancient Sumerian and Etruscan languages. The titles of the Sogdian rulers during the Turkic Khaganate period have been examined, and various layers of our cultural heritage have been brought to light through Paleolithic archaeological findings in the Qushrabad region. Finally; this rich compilation, completed with the value of Turkestan carpet art in the context of connoisseurship, the content of a rare mathematics manuscript found in Samarkand, the functional characteristics of artistic work titles, the inner essence and areas of use of language, and the semantics of non-literal expressions in the Kashkadarya dialects, offers various perspectives to readers from a cultural and scientific standpoint.

EDITORIAL BOARD

SEVGİLİ OKUYUCU!

Bu sayının ana eksenini, dilin sanatsal derinligi ile tarihin kadim izlerini birleştiren özgün araştırmalardan oluşmaktadır. Şiirde dil birliklerinin tekrarı ve çağrışımsal gücü, Alî Şîr Nevâî'nin büyük hükümdar Emir Timur'un manevi dünyasına dair yorumları, Türk-Fars şiirinin Rusça çevirileri konuları yazının edebiyat kategorisindeki temel çerçevesini oluşturmuştur. Bununla birlikte Çin ve Türk edebiyatındaki konnotatif adlandırma, İngilizce ve Karakalpakça'daki yansıma sözcüklerin yapısı karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Tarih ve arkeoloji çalışmaları üzerinden Türklerin kadim Sümer ve Etrusk dilleriyle kurduğu medeniyet bağlantısına dikkat çekilmiştir. Türk Kağanlığı dönemindeki Soğd unvan sistemleri incelenmiş ve Kuşrabad bölgesindeki Paleolitik döneme ait arkeolojik bulgular aracılığıyla kültürel mirasımızın farklı katmanları gözler önüne serilmiştir. Son olarak; Türkistan kilim sanatının koleksiyonerlik bağlamındaki değeri, Semerkant'ta bulunan nadir bir matematik el yazmasının muhtevası, bediî eserlerin işlevsel özellikleri, dilin iç yüzü ve kullanım alanları, Kaşkaderya ağızlarındaki dolaylı anlatımların semantiği ile tamamlanan bu zengin seçki, okuyuculara kültürel ve bilimsel açıdan farklı perspektifler sunmaktadır.

YAYIN KURULU

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

Основу данного выпуска составляют оригинальные исследования, которые объединяют художественную глубину языка с древними страницами истории. В разделе поэзии рассматриваются повторяемость и коннотативная сила языковых единиц; представлены комментарии Алишера Навои, посвящённые духовному миру великого правителя Амира Темура; а также анализируются русские переводы тюрко-персидской поэзии, формирующие основное направление литературной категории этого номера. В сравнительном аспекте анализируются коннотативная номинация в китайской и тюркской литературе, а также система словообразования звукоподражательных слов в английском и каракалпакском языках. Посредством исторических и археологических исследований обращается внимание на цивилизационные связи тюркских народов с древними шумерским и этрусским языками. Изучены системы согдийских титулов периода Тюркского каганата, а археологические находки палеолитического периода, обнаруженные на территории Кушрабадского региона, позволяют реконструировать различные пласты нашего культурного наследия. В заключение, этот обширный сборник, дополненный исследованиями о ценности туркестанского коврового искусства в контексте коллекционирования, содержании уникальной математической рукописи, найденной в Самарканде, функциональных особенностей наименований художественных произведений, внутренней сущности и сферах употребления языка, а также семантике заимствованных выражений в кашкадарьинских говорах, предлагает читателям широкий спектр культурных и научных перспектив.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ

TURK DUNYOSI TADQIQOTLARI

RIZO NURNING ADABIYOTSHUNOSLIKKA DOIR TADQIQOTLARI

Gulnoz SATTOROVA,

O‘zR FA O‘zbek tili. adabiyoti va folklori instituti
katta ilmiy xodimi, filologiya fanlari nomzodi
(Toshkent, O‘zbekiston)

 **E-mail:** noza1969@mail.ru

 **ORCID:** [0000-0003-3387-7004](https://orcid.org/0000-0003-3387-7004)

 **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.17509923>

Annotatsiya: Ushbu maqolada turk olimi Rizo Nurning adabiyotshunoslik faoliyatiga doir qarashlari, jumladan turkiy adabiyot nazariyasi, chig‘atoy adabiyoti vakillari ijodi haqidagi fikrlari qalamga olinadi. Unda asosan, olimning turkiy she‘r nazariyasi haqidagi qarashlari, olim tadqiqotning asosiy yo‘nalishlari bo‘lmish nafis san‘at, she‘r va shoir, qanday shoir bo‘lish, turk she‘riyati tarixi, turk she‘riyati bo‘limi, turk shoirlari, imlo (tajvid), aruz, vazn, qofiya, she‘r shakli, masnaviy kabi o‘nlab mavzularga, Alisher Navoiy ijodiga munosabati o‘rganiladi. Maqolada Rizo Nurning Parij Milliy kutubxonasida saqlanayotgan turkiy qo‘lyozmalar, xususan, Alisher Navoiy asarlari qo‘lyozmalari tasniflari, ularga olimning munosabati haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: *Navoiy, she‘riyat, navoiyshunoslik, vazn, turk she‘ri, aruz, qo‘lyozmalar.*

ИССЛЕДОВАНИЯ РИЗЫ НУРА В ОБЛАСТИ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ

Аннотация: Настоящая статья посвящена анализу взглядов турецкого ученого Ризы Нура на литературоведение, включая его концепции тюркской литературной теории и творчество представителей чагатайской литературы. Основное внимание уделяется воззрениям ученого на теорию тюркской поэзии, а также его исследовательским подходам к таким темам, как изящное искусство, сущность поэзии и поэта, критерии мастерства поэта, история тюркской поэзии и ее разделы, творчество тюркских поэтов, правила произношения (таджвид), аруз, стихотворный размер, рифма, поэтические формы, жанр маснави и ряд других. Также рассматривается отношение ученого к творчеству Алишера Навои. В статье затрагиваются вопросы классификации тюркских рукописей, хранящихся в Национальной библиотеке Франции (Париж), в особенности рукописей произведений Алишера Навои, и анализируется оценка исследователя по данным вопросам.

Ключевые слова: *Навои, поэзия, навоиведение, стихотворный размер (метр), тюркская поэзия, аруз, рукописи.*

RIZA NURI'S RESEARCH ON LITERARY STUDIES

Abstract: This article examines the views of the Turkish scholar Rıza Nur on literary studies, in particular his ideas on Turkic literary theory and the works of Chagatai literature representatives. The primary focus is on his perspectives regarding the theory of Turkic poetry, as well as his research directions related to fine arts, poetry and the poet, the qualities required of a poet, the history of Turkic poetry, its divisions, Turkic poets, orthography (tajwid), aruz, meter, rhyme, poetic forms, masnavi, and many other topics. The article also discusses his attitude towards the works of Alisher Navoi. Furthermore, it addresses the classification of Turkic manuscripts preserved in the National Library of Paris, particularly those of Alisher Navoi's works, and presents the scholar's evaluation of them.

Keywords: *Navoi, poetry, Navoi studies, weight, Turkish poetry, aruz, manuscripts.*

Rizo Nur 1879-yil Turkiyaning Sinop shahrida tug‘ilgan. Rizoning ajdodlari Imoto‘g‘li sulolasi deb atalgan. Uning xotiralarida yozishicha boshlang‘ich ta‘limdan so‘ng Istanbuldagi So‘ukcheshme o‘rta maktabiga o‘qishga kirib, bu maktabni 1895-yilda tugatgan, 1901-yilda esa Harbiy tibbiyot bilim yurtini tugatib, Gulhane kasalxonasida kapitan shifokori unvoni bilan ixtisoslikni boshlagan. 1907-yilda jarrohlik professori, 1908-yilda mayor unvoniga ega bo‘lgan Rizo Nur, Ikkinchi jahon urushi davrida professor unvonini oladi. Siyosiy tashkilotlardan noroziligi, hokimiyatning har bir davri avvalgisidan yomonroq bo‘lgani haqidagi tanqidlari sababli xorijga surgun qilingani haqida xotiralarida yozib qoldiradi.

Rizo Nur hayoti davomida xotiralarini bilan birga ko‘plab ilmiy asarlar yozgan. U o‘z xotiralarida bosilgan va chop etilmagan jami 70 ga yaqin asar yozganligi, lekin ularning barchasi ham nashr etilmaganligini ta’kidlaydi. Ulardan eng muhimlari 1924-1926-yillar oralig‘ida Turkiya Maorif Vazirligi tomonidan 12 jildda nashr etilgan “Turk tarixi”dir. Ma’lumki, Mustafo Kamol Poshoga qarshi Izmir suiqasdi uyushtirilgandan so‘ng, Rizo Nur nomi ham hibsga olingan muxolifatlar qatoriga qo‘shilishi mumkinligidan xavotirlanib, Parijga jo‘naydi va 1933-yilda Iskandariyaga ko‘chib o‘tadi va Otaturk vafotigacha shu yerda yashaydi. U yerda tarixiy xotiralarini yozishi bilan birga Parij kutubxonasidagi adabiy asarlar bilan ham qiziqadi. Ularni o‘qib tadqiq eta boshlaydi. Shu asnda uning muhim asarlaridan biri “Turk she’r biligi” kitobi yaratiladi. Asta-sekinlik bilan uning tadqiqotlari ilm olamiga tanila boradi.

Rizo Nurning bu asari uzoq vaqt ilmiy jamoatchilikka ma’lum emasdi. Bu asar 2020-yil Istanbul madaniyat universiteti xodimi Guler Dug‘an tomonidan amalga oshirilgan “Berlin davlat kutubxonasidan topilgan kataloglanmagan turk qo‘lyozmalariga oid aniqlashlar” (Riza Nur, 2021: 912) nomli maqolasida ilk bor ilm-fan olamiga ma’lum qilingan. Bugungi kunda asar Berlin davlat kutubxonasi sharqshunoslik bo‘limida 3639 raqami bilan saqlanadi.

Asar haqida uning o‘zi shunday yozadi: “Bu asar eng muhim asarlarimdandir. Bu asar qo‘lyozmada 1181 sahifani tashkil qiladi. Asarni Misrda Jahon urushi davrida boshladim, fursat bo‘ldi deguncha uni yozishda davom etdim. Qo‘limga tushgan barcha ma’lumot va kitoblarni saqlab qo‘ydim. Nihoyat 1926-yildan boshlab, butun umrimni, vaqtimni bag‘ishlaganim bu asar ustida kechayu-kunduz ishladim. 1930-yil asarni yakunladim”. (Riza Nur, 2021:21) Berlin davlat kutubxonasi, Sharqshunoslik bo‘limida saqlanayotgan bu asar ikki jildan iborat. Qo‘lyozmaning birinchi jildi, 2-980-betlar (2a-491b); Ikkinchi jild 981-1852 (2a-437a) davrini qamrab oladi. Ikki alohida transkriptator tomonidan ko‘chirilgan nusxa Rizo Nur tomonidan ko‘rib chiqilib, zarur qo‘shimcha va tuzatishlar kiritiladi. Yuqorida tilga olingan maqolada ta’kidlanganidek, muallif fikricha, bu asar uning eng muhim asarlaridan biridir. Zero, Rizo Nur bu kitobni yozguniga qadar turkiy she’riyat ilmida bunday asar yo‘qligini, bu asarga o‘sha davrda ehtiyoj borligi uchun yozganligini ta’kidlaydi. “Bu fan Yevropada ham qilinmagan. Namunalar yo‘q edi. Men o‘yladim, o‘rgandim va tasnifladim. Mavjud she’rlardan millionga yaqin baytni o‘rganib, tahlil qilib, she’r qoidalari haqida xulosa qildim. Bular bilan turkiy she’riyat ilmini yaratdim. Men o‘z uslubimga ko‘ra bu ilmni “she’r ilmi” deb nomladim. Bu asar butunlay o‘ziga xos va yangi qarashlar, ixtirolar, tahlillar, kompozitsiyalar, hosilalar, bo‘linishlar va tasniflarga to‘la. U butunlay ilmiy va olimlar uchun yozilgan. Mening usullarim butunlay zamonaviy. Men chizmalar va grafiklar tayyorladim. Ko‘plab yangi atamalarni kiritdim va eski atamalarni turk tiliga tarjima qildim” (Riza Nur, 2021: 912) (ta’kid: tarjima-G.S.).

Bosma shaklda kitob 912 sahifani tashkil etadi. Olim tadqiqotning asosiy yo‘nalishlari bo‘lmish nafis san‘at, she‘r va shoir, qanday shoir bo‘lish, turk she‘riyati tarixi, turk she‘riyati bo‘limi, turk shoirlari, imlo (tajvid), aruz, vazn, qofiya, she‘r shakli, masnaviy kabi o‘nlab mavzularga alohida to‘xtaladi. Kitob “Uzoq asar”, “Turk she‘riyati bo‘limi”, “Turk she‘riyatida ramziy iboralar”, “She‘rda san‘at”, “Bag‘rikenglik”, “She‘r yozish usuli”, “She‘r o‘qish usuli” kabi bo‘limlarga bo‘linadi va so‘ngida bibliografik ko‘rsatkichlar keltiriladi. Muallif ushbu asarda 515 ta kitobni tahliliy o‘rganganligi va ular asosida avval turkiy she‘riyatda qo‘llanilmagan mezonlar va jadvallarni ilmiy jamoatchilikka taqdim etganligini yozadi. Turkiy she‘riyatni tasniflab, uni zamonaviy fan sifatida ommaga taqdim etadi. “Eski atamalarni turkchaga tarjima qilganimdek, bizda hali mavjud bo‘lmagan ko‘plab turkiy atamalarni ham kiritdim. Men aruz vaznini harakatchan va sokin o‘rniga qisqa va uzun bo‘g‘inlar deb ta‘rifladim. Men buni franklar kabi belgilar va maksimlarda yozdim”, deya muallif o‘zining ilmiy uslub hamda usullariga baho beradi. Rizo Nurning she‘r nazariyasiga doir bu kitobi alohida tadqiq etishni talab qiladi.

U tadqiqotlarida turkiy adabiyotning ildizlari, xalq og‘zaki ijodi va yozma yodgorliklari haqida so‘z yuritib turkiy xalqlarning umumiy madaniy asoslari va adabiyotidagi o‘zaro aloqalarni yoritishga harakat qiladi. Turli maqolalarida turk adabiyotining qadimiy ildizlari, mumtoz adabiyot, tasavvuf adabiyoti haqida bahs yuritadi. Uning qarashlarida adabiyot jamiyat hayoti bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Adabiyotning milliy uyg‘onish, ozodlik va ijtimoiy taraqqiyotdagi rolini ko‘rsatishga harakat qiladi.

Rizo Nur qator turkiyzabon shoirlar ijodiga to‘xtalarkan o‘zbek mumtoz adabiyoti vakillari Lutfiy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Bobur, Abulg‘ozi Bahodirxon kabi ijodkorlar asarlarini ham o‘rganadi. Ayniqsa, uning Alisher Navoiy haqidagi alohida tadqiqoti mavjudligi, uni turk dunyosining eng buyuk shoiri sifatida qadrlaganligi ahamiyatlidir. U tadqiqotlarida Alisher Navoiy ijodini nafaqat estetik, balki ma‘naviy-ma‘rifiy nuqtai nazardan ham yoritishga intilgan.

Ushbu asarda Riza Nur umumiy adabiy qarashlarini bildiradi. U Navoiy va Fuzuliy ijodini yonma-yon tilga oladi, va uning turkiy tilda yaratgan badiiy merosini **“Türk kültürünün doruk noktası”** (Riza Nur, 2021: 912) sifatida ko‘rsatadi.

Rizo Nur Parij milliy kutubxonasida saqlanayotgan Alisher Navoiyga tegishli barcha qo‘lyozmalarni o‘rganadi, ularni tasniflaydi va Turkologiya jurnalining 1935-yil maxsus soniga bag‘ishlab “Alisher Navoiy” (Riza Nur, 1935: 17) maqolasini fransuz tilida e‘lon qiladi. Maqola fransuz tilida nashr etilgan, haligacha boshqa tillarga tarjima qilinmagan.

Maqolada muallif Alisher Navoiyning qisqacha biografiyasiga to‘xtaladi, “Boburnoma”dan keltirilgan manbalarga ham tayanadi. Maqola shunisi bilan ahamiyatliki, unda shoirning Parij milliy kutubxonasida saqlanayotgan barcha asarlariga tavsifiy izohlar beriladi. Mavjud asarlarning nusxalari, ular bu kutubxonaga qaerdan keltirilgani, qaysi davrda kim tomonidan ko‘chirilgani, nusxalardagi farqlar, qog‘ozlari va qiymati haqida ma‘lumot beriladi.

Rizo Nur she‘r nazariyasiga oid “Turk she‘r biligi” kitobida turkiy she‘r asoslarini tahlil etar ekan, uni Alisher Navoiy ijodi bilan bog‘laydi. Navoiy’ni “Türk şiir sanatının zirvesi” (Turkiy she‘riyatning cho‘qqisi) deb baholaganligi zikr qilinadi. Bu asrda 50 dan ortiq turkiy klassik shoirlar ijodi haqida to‘xtaladi. Ular she‘riyatidagi vazn, qofiya, bahr kabi masalalarga ta‘rif beradi. Forsiy va turkiy she‘riyat haqidagi mulohazalarida asosan Alisher Navoiy ijodiga murojaat qiladi.

Kitobda Navoiy nomi bilan bog‘liq alohida qismlar bor. Navoiyni 43 vaznda she‘r yozganligini ta‘kidlaydi. Navoiy yashagan davrni Hirotda “Turk she‘rining oltin davri”, deb baholaydi. Turk shoirlarining Alisher Navoiy ijodidan ta’sirlanganligini, Navoiyning Ahmad

Poshoga yo‘llagan 33 g‘azali turk shoirlari orasida keng tarqalgani, hatto turk shoiri Kotibiy unga taqlidan g‘azallar yozgani, uning “Devon”ida “Tarz-i Alisher Navoiy” sarlavhasi ostida g‘azal borligi haqidagi ilmiy xulosalarni beradi.

Turk aruzi nazariyasi qismini Alisher Navoiy ijodidan namunalar bilan boshlaydi. “Mezon ul- avzon”dan namunalar keltiradi. Ularning ramali musaddasi mahzuf (*foilotun-foilotun-foilun*) vaznida ekanligi, chig‘atoy turklari she‘riyatida aruzning 47 vazni qo‘llanilganligini Navoiy ijodi misolida o‘rganadi. Ayni fikr olimning yuqorida Navoiy ijodida aruzning 43 ta vazni qo‘llangan, degan fikri bilan to‘g‘ri kelmaydi.

Unda olim garchi o‘zi barmoq tizimini milliylik mezoni, deb bilgan bo‘lsa-da, Navoiy ijodini aruz tizimidagi eng mukammal namunalar sifatida tan oladi. “Navoiyning turk aruzi Ajam aruzi bilan tengdir” (Rıza Nur, 2021: 351), deya shoir she‘riyatiga yuksak baho beradi. Olim Alisher Navoiy ijodi misolida aruz vaznini Parij Milliy kutubxonasida saqlanayotgan “Mezon ul-avzon” nusxalari misolida tahlil qiladi. Bu kutubxonada asarning 8 ta nusxasi saqlanishini ta’kidlaydi. Jumladan: “Turk aruzi Navoiydan avval ham bor edi. Ammo muayyan bir tarzda tizimlashtirilmagandi. Navoiy bu vaznni takomillashtirdi” (Rıza Nur, 2021: 383), deya shoir ijodi xususida haqli nazariy xulosalarni o‘rtaga tashlaydi. Rizo Nur barcha tahlillarda Parij milliy kutubxonasida saqlanayotgan qo‘lyozma manbalarga tayangan. Kutubxonada saqlanayotgan turkiy shoirlar ijodiga mansub asarlarni turk, ozar, uyg‘ur, chig‘atoy klassiklariga bo‘lib o‘rganadi. Chig‘atoy klassiklari sifatida Lutfiy, Navoiy, Husayn Boyqaro, Bobur Mirzo, Muhammad Solih asarlarini keltiradi.

Parij Milliy kutubxonasida Navoiyning 3818 ta she‘ri bor, degan ma’lumotni keltiradi. Va ularni jadval asosida tasniflaydi. Unga ko‘ra Navoiy quyidagi she‘r shakllaridan foydalangan:

№	Shakli	Soni
1	Qasida	1
2	G‘azal	2616
3	mustahzod	4
4	Masnaviy	29
5	Tarjiband	4
6	Tarkiband	1
7	Musamman	1
8	musaddas	3
9	Ruboi xosiy	62
10	Ruboi tarona	406
11	Tuyuq	13
12	qit’a	252
13	fard	113

Rizo Nur Navoiyning tuyuqlari tahliliga kirisharkan va bu so‘zning ma’nosi “duymak” (his qilmoq) so‘zidan olinganligiga diqqatini qaratadi. Shu o‘rinda fransuz olimi Belin bilan bahsga kirishadi. Olimning Fransiyada yashaganligi, ko‘plab asarlarning qo‘lida mavjud emasligi hamda yangi tadqiqotlardan bexabarligi kabi omillarni hisobga olganda izlanishlarida ayrim bahstalar o‘rinlar bo‘lishi tabiiydir. Masalan, A. Belinning tuyuq xususidagi “Yutuk” so‘zidan olingan, degan fikrini rad etadi va bu xato A.Belinga emas, Fuad Kupruliga tegishli, A. Belin undan olgan,

degan bahstalar o‘rinlar kelajakda isbotini talab qilayotgan taxminiy fikrlar ham mavjud, albatta. Kitobning boshqa bir o‘rnida “Majolis un-nafois”ning Parij milliy kutubxonasida saqlanayotgan 1003 raqamli nusxasi 61-sahifasida ham ikki marta “Yutuk” yozilgan. A.Belin ham shu nusxadan foydalangan bo‘lishi mumkin”, (Riza Nur, 2021: 648), degan fikrlarga ham duch kelinadi.

Rizo Nurning adabiyotshunoslik, she‘r ilmi, xususan Alisher Navoiy haqidagi tadqiqotlarini bitta maqola doirasida o‘rganish mumkin emas. Chunki olim o‘z tadqiqotlarida fransuz olimlari, turk adabiyotshunoslari bilan bahslarga kirishadi. Jumladan, Fuat Kuprulining tadqiqotlariga salbiy munosabatlarini bildiradi. O‘z qarashlarini “Fuatbeyning javoblariga javoblarimiz” nomli katta bir tadqiqotida ifodalaydiki, bu qarashlarni ikki olimning adabiyotshunoslikka doir qarashlarini qiyosiy o‘rganish asosida baholash mumkinki, bu alohida tadqiqotni talab qiladi.

“Layli va Majnun”ning 1484-yilda ko‘chirilgan nusxasi ham shu kutubxonada saqlanayotganligi mazkur maqolada qayd etiladi. Rizo Nur tadqiqotlarida faqat ma‘lumotlar emas, bugungi navoiyshunoslik uchun ham yangi teran tahlillar bor. Birgina “Layli va Majnun” to‘g‘risidagi: “Bu dostonni diniy asar sifatida baholash lozim” degan qarashi va fikrining isboti sifatida keltirgan tahlillari bugun mohiyat talqinlariga intilayotgan navoiyshunoslik uchun muhim manbalardan bo‘lishi mumkin.

Parij kutubxonasida saqlanayotgan shoir asarlarining o‘zi yashagan davrda Hirot xattotlari tomonidan ko‘chirilgan nusxalari borligi, jumladan, Hijroniy ismli xattot tomonidan ko‘chirilgan “Xamsa”da dostonlar 5 ta emas 6 ta ekanligi, unda “Lison ut-tayr” ham kiritilganligi, bu qo‘lyozma boshqalaridan farqli ravishda minatyuralar bilan bezatilganligi haqida ma‘lumotlar beradi.

Xulosa qilib aytganda, Rizo Nurning adabiyotshunoslik merosi turkiy xalqlar adabiy merosini umumturkiy nuqtai nazardan yoritishga qaratilgan bo‘lib, u qadimiy yozma yodgorliklar, Navoiy va xalq ijodi orqali milliy o‘zlikni mustahkamlashni maqsad qilgan. U Navoiy shaxsiga shunday baho beradi:

“NAVOIY OLIM. U tarixchi, filolog, ilohiyotchi, olim. Bir so‘z bilan aytganda, u o‘z davrining barcha ilmlariga ega edi. Uning asarlari buning dalilidir.

NAVOIY SHOIR. U turkiy va forsa asarlar yaratgan; shuning uchun u "ikki tilli" shoir deb ataladi. Ularning qiymati teng emas; zo‘rlari va o‘rtachalari bor; hatto devonlar haqidagi nutqida o‘zi ham ta‘kidlaydi.

NAVOIY MEHNATKASH ISHCHI. U umrining bir lahzasini ham behuda o‘tkazmadi. O‘zining so‘nggi kunlarida og‘ir kasal va nihoyatda zaiflashib qolsa-da, adabiy faoliyatini davom ettirdi.

NAVOIY DAVLAT ARBOBI. Hukumatda va Hirot saroyida oliy mansablarni egallagan; u sultonning beki, sadr vazir, hokim, lashkarboshi, shohning yaqin do‘sti va ishonchli maslahatchisi bo‘lib, o‘z burchini katta mahorat bilan bajarib, kunning osoyishtaligini ta‘minlagan. U mojarolarni tinch yo‘l bilan hal qilishga intilardi. Agar u majburlangan bo‘lsa, u har doim jasorat va muvaffaqiyat bilan jang qildi, chunki u ham generaldan talab qilinadigan fazilatlarga ega edi. Saroyda u raqiblarining hiylayu o‘yinlarini qanday qilib barbod etishni va Sultonning ishonchini saqlab qolgan holda uzoq vaqt boshqarishni bilardi.

NAVOIY SAN‘ATKOR. U olijanob va nozik qalb egasi bo‘lib, barcha san‘atlarni qadrlagan; uning estetik tuyg‘usi ajoyib edi. U naqqosh, haykaltarosh, sozanda, xattot, ko‘plab kuylar yaratgan.

NAVOIY TARBIYACHI. U qalami bilan ham, o‘zi tashkil etgan maktablar orqali ham ta’lim-tarbiyaga ko‘p xizmatlar ko‘rsatdi” (Riza Nur, 1935).

Rizo Nur o‘z tadqiqotlarida Alisher Navoiyni Turk sivilizatsiyasining durdonasi sifatida baholaydi. Olimning mutafakkir shoir Alisher Navoiy haqidagi mazkur xulosalari, qolaversa, ko‘plab tadqiqotlari yetuk navoiyshunos ekanligini dalillaydi. Shoir asarlarining mazmun-mohiyati, xususan, shakliy jihatlari olim tomonidan chuqur o‘rganilgan. Rizo Nur tahlil va talqinlari bugungi navoiyshunoslik uchun ham o‘z qiymatini yo‘qotmagan. Uning asarlarini o‘zbek kitobxonlariga yetkazish navoiyshunoslikdagi mas’uliyatli vazifalardan biridir.

Iqtiboslar/ References/ Kaynaklar/ Сноски:

1. Mirziyoev Sh.M. Adabiyot va san’at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz ma’naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir. Prezident Sh. Mirziyoevning O‘zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma’ruzasi // Xalq so‘zi. – 2017. – 4 avgust.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017-yil 13- sentyabrdagi PQ-3271-son “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risidagi” Qarori // Xalq so‘zi. – 2017. – 14 sentyabr. [http:// www.lex.uz / ru /docs/3338600 twolang=true](http://www.lex.uz/ru/docs/3338600twolang=true).
3. Абулхайр М. Навоий асарларининг изоҳли луғати. – Тошкент: “ЎЗМЭ” Давлат илмий нашриёти, 2018. – 560 б.
4. Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. Тўрт томлик. I – IV томлар. – Тошкент: Фан, 1983, 1984, 1985. – 1235 б.
5. Алишер Навоий. Қомусий луғат. 1 жилд. / Масъул муҳаррир Ш.Сирожиддинов. – Тошкент: Шарқ, 2016. – 536 б.
6. Rıza Nur. Türk Şiirbiligi. İstanbul. Ötüken Neşriyat. 2021. S 91.
7. Riza Nour, Ali Chir Nevai. Rime turque. Noms propres tyres.Catalogue des manuscrits tyres de la Bibliotheque Nationale de Paris.Revue de Turcologie №5 (February 1935): F.Köprülü, Edebiyat Araştırmaları II, S. 138. F.Köprülü, "Ali Şir Nevâî", Edebiyat Araştırmaları II, s.431.

**BULLETIN OF THE
INTERNATIONAL JOURNAL
“TURKOLOGICAL
RESEARCH”**

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

The scientific journal is based on the decision of the Higher Attestation Commission of the Ministry of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan dated May 8, 2024 and numbered 354/5; It is included in the list of scientific publications that are recommended for candidates to receive the Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science (DSc) academic degrees in the fields of history and philology to publish their scientific results due to their theses.



**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

CONTACT ADDRESS:

Mailing Address:

140104, University boulevard, 15,
Samarkand, Uzbekistan,
Research Institute of Turkology under
Samarkand State University named after
Sharof Rashidov

Phone:

+998 91 527 68 22

+998 99 596 35 69

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

Email:

turkologiya.samdu@gmail.com

Website:

<https://turkologiya.samdu.uz>



REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- The article is presented on 8-10 pages;
- Article structure:
 1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
 2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
 3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone number, email address and ORCID number of the author (authors) are indicated in full.
 4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
 5. At the beginning of each article, there should be an annotation in 2 other languages (optionally selected from Uzbek, English, Russian and Turkish) in addition to the language in which the article is written.
 6. The abstract should be no more than 120-150 words.
 7. At the bottom of the abstract, 7-10 keywords should be given that illuminate the content of the article.
 8. The article should be prepared in the following form:
 - a) Introduction;
 - b) Main part;
 - c) Results and Discussions;
 - d) Conclusions;
 - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
 - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
 - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as "Figure". Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
- The topic of the scientific article submitted by the author (or co-authors) must correspond to the journal's columns.
- Articles can be submitted in Uzbek, English, Russian, and all other Turkic languages
- The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
- Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
- Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
- Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma’rifiy, ilmfanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o’tkazilgan sammitida ko’zda tutilgan o’zaro aloqalarni jadallashtirish bo’yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “Turkologik tadqiqotlar” xalqaro jurnali ta’sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e’lon qilishga mo’ljallangan. Jurnalda muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e’tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz kabi ruknlar mavjud. O’zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

Ilmiy jurnal O’zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAKning 2024-yil 8-maydagi 354/5-sonli rayosat qarori asosida tarix, filologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro’yxatiga kiritilgan.



JURNAL QUYIDAGI YO’NALISHLARDAGI MAQOLALARNI NASHR QILADI:

- ✓ Turkiy xalqlarning ijtimoiy-madaniy aloqalari tarixi
- ✓ Turk dunyosi tadqiqotlari
- ✓ Turkiy tillar dialektologiya
- ✓ Folklorshunoslik
- ✓ Qiyosiy tilshunoslik va adabiyotshunoshlik
- ✓ Adabiy aloqalar va tarjimashunoslik.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,
Samarqand, O'zbekiston,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti huzuridagi
Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti

Telefon:

+998 91 527 68 22

+998 99 596 35 69

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

Elektron pochta:

turkologiya.samdu@gmail.com

Veb-sayt:

<https://turkologiya.samdu.uz>



MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
- 1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,5 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
- 2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otasmi to'liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
- 3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, Respublika, telefon raqami, elektron pochta manzili va ORCID raqqami to'liq keltirilishi kerak.
- 4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo'lishi lozim.
- 5. Har bir maqola boshida maqola yozilgan tildan tashqari yana 2 tilda (o'zbek, ingliz, rus va turk tillaridan ixtiyoriy ravishda tanlanadi) annotatsiya bo'lishi lozim.
- 6. Annotatsiya 120-150 so'zdan ko'p bo'lmagan shaklda bo'lishi kerak.
- 7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so'zlar keltirilishi kerak.
- 8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
 - a) Kirish (Introduction);
 - b) Asosiy qism (Main part);
 - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
 - d) Xulosalar (Conclusions);
 - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
 - f) Havola(snoskalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo'minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
 - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o'rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Muallif (yoki hammualliflar) tomonidan taqdim etilayotgan ilmiy maqola mavzusi jurnal ruknlariga mos kelishi shart.
- Maqolalar o'zbek, ingliz, rus va barcha turkiy tillarda taqdim etilishi mumkin.
- Maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

**БЮЛЛЕТЕНЬ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
"ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ"**

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организации Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. Есть такие рубрики, как молодой исследователь, память и наши юбилеи. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

Научный журнал на основании решения Высшей аттестационной комиссии (ВАК) Министерства высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 8 мая 2024 года под номером 354/5; Он включен в перечень научных изданий, рекомендуемых кандидатам на получение ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в области истории и филологии для публикации своих научных результатов по своим диссертациям.



**В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ
СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ
НАПРАВЛЕНИЯМ:**

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар,
15, город Самарканд, Узбекистан,
Научно-исследовательский
институт Тюркологии при
Самаркандском Государственном
Университете имени Шарофа
Рашидова

Телефон:

+998 91 527 68 22

+998 99 596 35 69

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

Веб-сайт:

<https://turkologiya.samdu.uz>



ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
 1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и снизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа A4.
 2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
 3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, номер телефона, адрес электронной почты и ORCID-номер автора(ов) должны быть указаны полностью.
 4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
 5. В начале каждой статьи, помимо языка, на котором написана статья, должна быть аннотация на 2-х других языках (на выбор – узбекский, английский, русский и турецкий).
 6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
 7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
 8. Статья должна быть подготовлена в виде:
 - a) Вступление (Introduction);
 - b) Основная часть (Main part);
 - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
 - d) Выводы (Conclusions);
 - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
 - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
 - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Тема научной статьи, представленной автором (или соавторами), должна соответствовать рубрикам журнала.
- Статьи могут быть представлены на узбекском, английском, русском и всех других тюркских языках.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нерекомендованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

“TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant’ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

Bilimsel dergi, Özbekistan Cumhuriyeti Yükseköğrenim, Bilim ve İnovasyon Bakanlığı’na bağlı Yüksek Kabul Komisyonu’nun 8 Mayıs 2024 tarihli ve 354/5 sayılı kararına esasen; tarih, filoloji alanlarında Felsefe Doktoru (Doktora) ve Bilim Doktoru (DSc) akademik derecesini almaya aday kişilerin tezleri dolayısıyla bilimsel sonuçlarını yayınlaması tavsiye edilen ilmi yayınlar listesine dâhil edilmiştir.



DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.

İLETİŞİM ADRESİ:

Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf
Reşidov adına Semerkant Devlet
Üniversitesine bağlı Türkoloji
Araştırmaları Enstitüsü

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

İnternet sitesi:

<https://turkologiya.samdu.uz>



MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
 1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütun olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
 2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
 3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon numarası, e-posta adresi ve ORCID numarası eksiksiz olarak verilmeli.
 4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
 5. Her makalenin başında, makalenin yazıldığı dilin yanı sıra 2 dilde de (isteğe bağlı olarak Özbekçe, İngilizce, Rusça ve Türkçe arasından seçilecek) açıklama bulunmalıdır.
 6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
 7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
 8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
 - a) Giriş (Introduction);
 - b) Ana bölüm (Main part);
 - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
 - d) Sonuçlar (Conclusions);
 - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
 - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
 - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar "Resim" olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
 - Yazarın (veya ortak yazarların) sunduğu bilimsel makalenin konusu dergi sütunlarıyla örtüşmelidir.
 - Makaleler Özbekçe, İngilizce, Rusça ve tüm Türk dillerinde gönderilebilir.
 - Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalden yazar(lar) sorumludur.
 - Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
 - Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
 - Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir:

Musahhih va texnik muharrir:

Norxo‘ja Choriyev

Rahmatulloh Shokirov

2025-yil 20-oktabrda tahririy-nashriyot bo‘limiga qabul qilindi.

2025-yil 24-oktabrda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.

Qog‘oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturası.

Offset qog‘ozı. Shartlı bosma tabog‘ı –9.

Adadi 15 nusxa. Buyurtma №742

SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi bosmaxonasida chop etildi.

140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.



ISSN 2992-9229



9 772992 922004